ЗАҢ

www.zanmedia.kz zangazet@mail.ru Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

Тағзым

СҮЙІНБАЙ ЖЫРАУДЫҢ ЖАЛҒА

Хамза қажының бүкіл ғұмыры туған халқына адал қызмет етумен бірге, өлең өнеріне де арналып, халық арасында жыршы, термеші деген құрметті атаққа да ұласқан. Хамза қажы жер басып жүргенде, биыл сексен алты жылдығын тойлайтын едік. Амал қанша, жыршы ағамыз ортамызда жоқ. Алайда, оның жарқын бейнесі көз алдымызда.

Өмір жолына көз жүгіртсек, Хамза қажы Тілеубайұлы Екейбаев 1928 жылы Алматы облысы, Қаскелең ауданы, Бірінші май елді мекенінде, Шұбарат тауының етегінде дүниеге келген. 1936 жылы осы ауылда мектеп табалдырығын аттайды. Ал, 1944 жылы қазақстандық 750 өрімдей жаспен бірге Кузбасс кен-металлургия комбинатына ФЗО-ға оқуға аттанады. Еңбекпен өрілген оқудан 1946 жылы елге оралған ол Жаркент шекара бекетінде сақшы болып қызмет атқарады. Одан кейін көп жыл Қарағанды облысының ішкі істер органында қызмет істеп, қатардағы сақшыдан полиция пол-

за деген ағаң бар, бір ауданның милиция бөлімінің бастығы, сол кісіні тауып алып, сәлем айт, екеуміз Нарынқолда шекара әскерінде бірге болғанбыз, – деді. Қарағандыға барып, біраз жұмыс істеп үйренген соң, бір күні Майқұдыққа Хамза ағамды іздеп бардым. Танысып, жай-жапсарымды, Вилтан ағаның сәлемдемесін айтқан соң мені жылы қабылдап, содан кейін туған бауырдай аралас-құралас болып кеттік.

Айта кететіні, сол үйдегі Марға жеңгем де асыл адам еді. Мамандығы әдебиетші, көп жыл ұстаз болған, адамгершілігі мол, көпке үлгі болатын, жөн-жоба көрсететін білімді жан еді. Бірге араласқан азаматтардың барлығы да Марға жеңгемді шын ниетпен құрметтейтін, оның абзалдығына бас иетін. Сол Марға жеңгем: «Міне, Хамза ағаңды өзім әдебиетші болған соң ғұлама ақындардың, шешендердің, билердің сөзіне көңілін аударып, елді өзіне тартатын термешілікке бой алғыздым, енді ағаларыңның домбырасын қолына берейін, қалғанын өздерің кейін айта жүрерсіңдер», – деуші.

Хамза ағам сонда әсем домбырасын қолға алып, біраз күмбірлетіп тартып, «Жеңгелеріңнің айтқаны рас, маған қажетті айтыс ақындарының жырларын жинап беріп, Хамзеке, домбыраны жақсы тартасың, енді осы ұлы бабаларымыздың айтысын халқыңа жеткіз, сол ғұламалардың сауабы тиеді, жаман болмайсың дейтін. Осы сөз дәтке қуат болып, біраз ақындардың жырларын жаттап, ел арасында айтып жүрмін. Солардың ішінде маған өте ұнайтыны Сүйінбай бабамыз бен қырғыз ақыны Қатағанның айтысы. Ұлы жазушы, кемеңгер ғұлама-ойшыл Мұхтар Әуезов Сүйінбайды «ақындардың алтын діңгегі» деп бекер айтпаған. Сүйінбай көзі тірісінде тірі жаннан жеңіліп көрмеген екен. Бірде қазақтың игі жақсыларын ерткен Сүйінбай қырғыз еліне барып, атақты Қатаған ақынмен кез болып қалады. Қалың топтың ішінде жырлап отырған Сүйінбайға ойламаған жерден Қатаған тисіп:

Сүйінбай, тоқтат сөзіңді,
Ояйын ба көзіңді
Ақынмын деп ойлайсың,
Мен тұрғанда өзіңді.
Қисық ағаш кездесті,
Бір құрайын тезімді
Сыртыңнан іздеп жүруші ем,
Келтірді құдай кезіңді, –

дейді, Сүйінбайды бұйым құрлы көрмей асқақтап.

Тосын шабуылдан Сүйінбай сасқалақтап, бір-

Көре алмассың шаңымды.
Көп ішінде қағынып,
Қатаған сөзден жаңылды.
Еліме неге келдің деп,
Далбасалап тарынды.
Тұра тұрғын, Қатаған,
Шығарармын жаныңды.
Мен қазақтың атынан
Бір қағайын дабылды, –

деп Сүйінбай бүкіл қазақтың бір жа
жеңнен қол шығарып, айрандай ұйып
лігін жырлайды», – деп Сүйінбайдың
дерін айтқан сайын Хамза ағам жігер
күш-қайрат біткендей құлпырып кет

Хамзакеңнің шабыты келгенде
термесінің бірі Мақтымқұлының
толғауы еді:

Биік таулар, бойшаңмын деп шір
Бір күн құлап, сен де тыпыл бола
Терең теңіз, тәкаббарсып түне
Суың кепсе, сен де бір шөл болар
Таудағы аю, арыстан мен барыс
Піл мен бір күн тышқан, шыбын
Сең соғылса Ніл дегі нән балықта
Құлаққа ұрған есекке тең болар
Қияметті болжап айтсам ұрпақ
Қарау біткен жығылмақшы тая
Залым біткен тапталмақшы ая
Ғарып біткен әділет шері болар
Тұлпар мініп, сұлу құшқан әуре ж
Не әкетпекші сонда мынау жал
Қор болмақшы ар-иманнан құр қ
Ұятты жан, жарық нұрдай бол
Үлгі қылса тыңдаған жұрт сөзі
Менменсімей, төмен ұста өзің
Наданға ерсең, қараңғы көр бол
Ғалымға ерсең күндей ашар көзі
Лұқмандай тапсаң дерттің дау
Рүстемдей жыртсаң жаудың ж
Ескендірдей алсаң дүние қаласы
Сонда да бір жермен-жексен бо
Мақтымқұлы, өлшеп сөйле бойы
Асыңды бер қарай-қарай жайың
Дана тапсаң, басыңды қи жолы
Сонда өзің де кәміл адам боларс

«Осы ғұлама адамның ой-өрісіні
астамшылықтан аулақ болып, адамд
бірлікті, татулықты, өзара құрметтеу
өмірдегі адами қасиеттерді сақтап
арналған ғой. Осыған орай, біздің
да «Алтау ала болса, ауыздағы кетел

Тағзым

СҮЙІНБАЙ ЖЫРАУДЫҢ ЖАЛҒА

Хамза қажының бүкіл ғұмыры туған халқына адал қызмет етумен бірге, өлең өнеріне де арналып, халық арасында жыршы, термеші деген құрметті атаққа да ұласқан. Хамза қажы жер басып жүргенде, биыл сексен алты жылдығын тойлайтын едік. Амал қанша, жыршы ағамыз ортамызда жоқ. Алайда, оның жарқын бейнесі көз алдымызда.

Өмір жолына көз жүгіртсек, Хамза қажы Тілеубайұлы Екейбаев 1928 жылы Алматы облысы, Қаскелең ауданы, Бірінші май елді мекенінде, Шұбарат тауының етегінде дүниеге келген. 1936 жылы осы ауылда мектеп табалдырығын аттайды. Ал, 1944 жылы қазақстандық 750 өрімдей жаспен бірге Кузбасс кен-металлургия комбинатына ФЗО-ға оқуға аттанады. Еңбекпен өрілген оқудан 1946 жылы елге оралған ол Жаркент шекара бекетінде сақшы болып қызмет атқарады. Одан кейін көп жыл Қарағанды облысының ішкі істер органында қызмет істеп, қатардағы сақшыдан полиция полковнигі дәрежесіне дейін көтеріледі. 1988 жылы доғарысқа шығады. Ерен еңбегі үшін бірнеше рет мемлекеттік наградалармен марапатталған.

Хамза ағамен 1979 жылы Қарағанды қаласында таныстым. Дәм-тұз бұйырып, сол жылдары Қарағанды Мемлекеттік университетінің заң факультетіне оқытушылық қызметке қабылданғанмын. Алматыдан аттанарда туғанымдай қамқор болған жанашыр ағам Вилтан Айнанов:

– Қарағандыға бара жатырсың, сол жерде Хамза деген ағаң бар, бір ауданның милиция бөлімінің бастығы, сол кісіні тауып алып, сәлем айт, екеуміз Нарынқолда шекара әскерінде бірге болғанбыз, – деді. Қарағандыға барып, біраз жұмыс істеп үйренген соң, бір күні Майқұдыққа Хамза ағамды іздеп бардым. Танысып, жай-жапсарымды, Вилтан ағаның сәлемдемесін айтқан соң мені жылы қабылдап, содан кейін туған бауырдай аралас-құралас болып кеттік.

Айта кететіні, сол үйдегі Марға жеңгем де асыл адам еді. Мамандығы әдебиетші, көп жыл ұстаз болған, адамгершілігі мол, көпке үлгі болатын, жөн-жоба көрсететін білімді жан еді. Бірге араласқан азаматтардың барлығы да Марға жеңгемді шын ниетпен құрметтейтін, оның абзалдығына бас иетін. Сол Марға жеңгем: «Міне, Хамза ағаңды өзім әдебиетші болған соң ғұлама ақындардың, шешендердің, билердің сөзіне көңілін аударып, елді өзіне тартатын термешілікке бой алғыздым, енді ағаларыңның домбырасын қолына берейін, қалғанын өздерің кейін айта жүрерсіңдер», – деуші.

Хамза ағам сонда әсем домбырасын қолға алып, біраз күмбірлетіп тартып, «Жеңгелеріңнің айтқаны рас, маған қажетті айтыс ақындарының жырларын жинап беріп, Хамзеке, домбыраны жақсы тартасың, енді осы ұлы бабаларымыздың айтысын халқыңа жеткіз, сол ғұламалардың сауабы тиеді, жаман болмайсың дейтін. Осы сөз дәтке қуат болып, біраз ақындардың жырларын жаттап, ел арасында айтып жүрмін. Солардың ішінде маған өте ұнайтыны Сүйінбай бабамыз бен қырғыз ақыны Қатағанның айтысы. Ұлы жазушы, кемеңгер ғұлама-ойшыл Мұхтар Әуезов Сүйінбайды «ақындардың алтын діңгегі» деп бекер айтпаған. Сүйінбай көзі тірісінде тірі жаннан жеңіліп көрмеген екен. Бірде қазақтың игі жақсыларын ерткен Сүйінбай қырғыз еліне барып, атақты Қатаған ақынмен кез болып қалады. Қалың топтың ішінде жырлап отырған Сүйінбайға ойламаған жерден Қатаған тиісіп:

Сүйінбай, тоқтат сөзіңді,
Ояйын ба көзіңді
Ақынмын деп ойлайсың,
Мен тұрғанда өзіңді.
Қисық ағаш кездесті,
Бір құрайын тезімді
Сыртыңнан іздеп жүруші ем,
Келтірді құдай кезіңді, –

дейді, Сүйінбайды бұйым құрлы көрмей асқақтап.

Тосын шабуылдан Сүйінбай сасқалақтап, бірден сөз бастауы қиынға соққан екен. Мұны көрген Тезек төренің түсі бұзылып, не істерін білмей қозғала беріпті. Тезек төренің осы бейнесін көрген Сүйінбай біраз бұлығып барып бірден селдей жөңкіліп тасиды.

Қашырма, төре қаныңды,
Кіргізейін жаныңды.
Қатағаннан жеңілсем,
Талап алғын малымды,
Бәйге атындай жосылсам,
Көре алмассың шаңымды.
Көп ішінде қағынып,
Қатаған сөзден жаңылды.
Еліме неге келдің деп,
Далбасалап тарынды.
Тұра тұрғын, Қатаған,
Шығарармын жаныңды.
Мен қазақтың атынан
Бір қағайын дабылды, –

деп Сүйінбай бүкіл қазақтың бір ж
женнен қол шығарып, айрандай ұйы
лігін жырлайды», – деп Сүйінбайды
дерін айтқан сайын Хамза ағам жіге
күш-қайрат біткендей құлпырып ке

Хамзакеңнің шабыты келгенд
термесінің бірі Мақтымқұлының
толғауы еді:

Биік таулар, бойшаңмын деп ш
Бір күн құлап, сен де тыпыл бол
Терең теңіз, тәккаббарсып тү
Суың кепсе, сен де бір шөл бола
Таудағы аю, арыстан мен бары
Піл мен бір күн тышқан, шыбы
Сең соғылса Ніілдегі нән балықт
Құлаққа ұрған есекке тең болар
Қияметті болжап айтсам ұрпа
Қарау біткен жығылмақшы та
Залым біткен тапталмақшы ая
Ғарып біткен әділет шері болар
Тұлпар мініп, сұлу құшқан әуре
Не әкетпекші сонда мынау жал
Қор болмақшы ар-иманнан құр
Ұятты жан, жарық нұрдай бол
Үлгі қылса тыңдаған жұрт сөзі
Менменсімей, төмен ұста өзің
Наданға ерсең, қараңғы көр бол
Ғалымға ерсең күндей ашар көз
Лұқмандай тапсаң дерттің да
Рүстемдей жыртсаң жаудың ж
Ескендірдей алсаң дүние қаласы
Сонда да бір жермен-жексен бо
Мақтымқұлы, өлшеп сөйле бойы
Асыңды бер қарай-қарай жайың
Дана тапсаң, басыңды қи жолы
Сонда өзің де кәміл адам боларс

«Осы ғұлама адамның ой-өрісіні
астамшылықтан аулақ болып, адамд
бірлікті, татулықты, өзара құрметтеу
өмірдегі адами қасиеттерді сақтап
арналған ғой. Осыған орай, біздің
да «Алтау ала болса, ауыздағы кете
болса, төбедегі келеді. Рушылдық
шылдық – құт. Бірлік, татулық түбі –
мақ пен достық түбі – мереке», – де
Хамзекең өз сөзін.

Хамза қажы ағам Қазақ дала
үшін, ел азаттығы үшін жанын ая
ұлы тұлғалары Иманжүсіп, Балуан
мағанбет) жайлы тебіреніп жырлауш
жүсіп жас кезінен бастап-ақ әділе
бырлыққа қарсы күресті. Мұндай і

...НБАЙ ЖЫРАУДЫҢ ЖАЛҒАСЫ – ХАМЗА ҚАЖЫ

..., бір ауданның милиция бөлімінің ...іні тауып алып, сәлем айт, екеуміз ...қара әскерінде бірге болғанбыз, ...дығa барып, біраз жұмыс істеп ...р күні Майқұдыққа Хамза ағамды ...нысып, жай-жапсарымды, Вилтан ...месін айтқан соң мені жылы қа... ...ейін туған бауырдай аралас-құра... ...

..., сол үйдегі Марға жеңгем де асыл ...ндығы әдебиетші, көп жыл ұстаз ...шілігі мол, көпке үлгі болатын, ...ететін білімді жан еді. Бірге ара... ...рдың барлығы да Марға жеңгемді ...рметтейтін, оның абзалдығына бас ... жеңгем: «Міне, Хамза ағаңды ... болған соң ғұлама ақындардың, ...билердің сөзіне көңілін аударып, ...тын термешілікке бой алғыздым, ...ың домбырасын қолына берейін, ... кейін айта жүрерсіңдер», – деу...

... сонда әсем домбырасын қолға ...бірлетіп тартып, «Жеңгелеріңнің ...аған қажетті айтыс ақындарының ...нап беріп, Хамзеке, домбыраны ..., енді осы ұлы бабаларымыздың ...на жеткіз, сол ғұламалардың сауа... ... болмайсың дейтін. Осы сөз дәтке ...аз ақындардың жырларын жаттап, ...йтып жүрмін. Солардың ішінде ...ыны Сүйінбай бабамыз бен қырғыз ...ның айтысы. Ұлы жазушы, кемең... ...ыл Мұхтар Әуезов Сүйінбайды ...лтын діңгегі» деп бекер айтпаған. ...рісінде тірі жаннан жеңіліп көр... ...де қазақтың игі жақсыларын ерткен ...ыз еліне барып, атақты Қатаған ...лып қалады. Қалың топтың ішінде ...ан Сүйінбайға ойламаған жерден ...

...октат сөзіңді,
...зіңді
...п ойлайсың,
...да өзіңді.
... кездесті,
... тезімді
... іздеп жүруші ем,
...дай кезіңді, –

...ды бұйым құрлы көрмей асқақтап. ...ылдан Сүйінбай сасқалақтап, бір... ... қиынға соққан екен. Мұны көрген ...түсі бұзылып, не істерін білмей ... Тезек төренің осы бейнесін көр... ...іраз бұлығып барып бірден селдей ...ы.

...өре қаныңды,
...саныңды.
... жеңілсем,
... малымды,
...дай жосылсам,

Көре алмассың шаңымды.
Көп ішінде қағынып,
Қатаған сөзден жаңылды.
Еліме неге келдің деп,
Далбасалап тарынды.
Тұра тұрғын, Қатаған,
Шығарармын жаныңды.
Мен қазақтың атынан
Бір қағайын дабылды, –

деп Сүйінбай бүкіл қазақтың бір жағадан бас, бір женнен қол шығарып, айрандай ұйып отырған бірлігін жырлайды», – деп Сүйінбайдың қасиетті сөздерін айтқан сайын Хамза ағам жігерленіп, бойына күш-қайрат біткендей құлпырып кете берер еді.

Хамзакеңнің шабыты келгенде жырлайтын термесінің бірі Мақтымқұлының мына нақыл толғауы еді:

Биік таулар, бойшаңмын деп ширенбе,
Бір күн құлап, сен де типыл боларсың,
Терең теңіз, тәккаббарсып түнерме,
Суың кепсе, сен де бір шөл боларсың.
Таудағы аю, арыстан мен барыстан,
Піл мен бір күн тышқан, шыбын алысар.
Сең соғылса Нілдегі нән балықтар
Құлаққа ұрған есекке тең боларсың.
Қияметті болжап айтсам ұрпаққа,
Қарау біткен жығылмақшы таяққа,
Залым біткен тапталмақшы аяққа,
Ғарып біткен әділет шері боларсың.
Тұлпар мініп, сұлу құшқан әуре жан,
Не әкетпекші сонда мынау жалғаннан?
Қор болмақшы ар-иманнан құр қалған,
Ұятты жан, жарық нұрдай боларсың.
Үлгі қылса тыңдаған жұрт сөзіңді,
Менменсімей, төмен ұста өзіңді.
Наданға ерсең, қараңғы көр боларсың.
Ғалымға ерсең күндей ашар көзіңді.
Луқмандай тапсаң дерттің дауасын,
Рүстемдей жыртсаң жаудың жағасын,
Ескендірдей алсаң дүние қаласын,
Сонда да бір жермен-жексен боларсың.
Мақтымқұлы, өлшеп сөйле бойыңа,
Асыңды бер қарай-қарай жайыңа.
Дана тапсаң, басыңды қи жолына,
Сонда өзің де кәміл адам боларсың.

«Осы ғұлама адамның ой-өрісінің түпкі мәні де астамшылықтан аулақ болып, адамдар арасындағы бірлікті, татулықты, өзара құрметтеушілікті, өтпелі өмірдегі адами қасиеттерді сақтап, құрметтеуге арналған ғой. Осыған орай, біздің бабаларымыз да «Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді. Рушылдық – жұт, ұйымшылдық – құт. Бірлік, татулық түбі – береке, ынтымақ пен достық түбі – мереке», – деп түйіндейтін Хамзекең өз сөзін.

Хамза қажы ағам Қазақ даласының әділет үшін, ел азаттығы үшін жанын аямай күрескен ұлы тұлғалары Иманжүсіп, Балуан Шолақ (Нұрмағанбет) жайлы тебіреніп жырлаушы еді. «Иманжүсіп жас кезінен бастап-ақ әділетсіздікке, озбырлыққа қарсы күресті. Мұндай іс-әрекет орыс басқыншыларымен, бай-болыстарға ұнамады. Сондықтан да, Иманжүсіпті «ұры, бандит, басбұзар» деген жалған айыппен бірнеше рет абақтыға қамайды. Соңғы рет 1929-1930 жылдарда орын алған Мойынқұмдағы шаруалар көтерілісіне қатысты деген айыппен 1931 жылы 2 наурызда ату жазасына үкім етілді. Азаттық үшін арпалысқан абзал азамат 68 жасында өмірмен қоштасады. Иманжүсіп қазақтың ары мен ұяты, арманы мен аңсары, бары мен нары еді ғой» дейтін. Хамзекең Иманжүсіптің:

«Күйгенжарды ауылым жанай қонған,
Әкем Құтпан кезінде қандай болған.
Қазы-қарта жемейтін қайран басым,
Түрменің қара наны балдай болған.
Ішім жалын, дариға-ай, құр денем сау,
Маған десең көз жасым жаңбыр боп жау.
Бүркіт алып басыңа бір шығар ем,
Көзіме бір көрінші Ерейментау!
Бұл жалғанға мен қалай тұрақтайын,
Желкілдеп көлге біткен құрақтайын.
Аузы түкті кәпірдің талайларын,
Бақыртып бауыздаушы ем лақтайын.
Кісендеулі қол-аяқ кетті тыным,
Тар қапаста өксумен өтті күнім.
Торға түскен торғайдай тыпыршиды,
Жаңғыртқан Сарыарқаны қайран үнім.
Қыран едім, қор болдым торға түсіп,
Аспаныңа шығар ма ем бір күн ұшып.
Бар қатыны қыпшақтың ұл тапса да,
Тумайды енді қайтып Иманжүсіп», –

деген әнін соза аяқтап, көзінен ыстық жас шығып кеткенін өзі де байқамаушы еді.

Хамза қажы ұлылардың ғұлама сөздеріне ерекше мән беретін. Төле, Қазыбек, Әйтеке билердің ғибраттарын жатқа айтатын. Ол кісіге, әсіресе, Мөңке бидің:

Кер заманның кезінде –
Көлдің суы бітіп, табаны қалар,
Аттың жүйрігі кетіп, шабаны қалар,
Жақсының атағы кетіп, азабы қалар,
Әулиенің аруағы кетіп, мазары қалар,
Адамның жақсысы кетіп, жаманы қалар,
Сөздің маңызы кетіп, самалы қалар,
Сөйтіп, ақылы жоқ санасыздың заманы болар, –

деп келетін жорамалы қатты ұнаушы еді. Ол домбыраға үн беріп, жорамалды жырлағанда тыңдап отырғандарға терең ой салатын, болашаққа зор бағдар беретін.

Хамза ағаның көп азаматқа көмегі тиді, ағалық қамқорлығын ешқашан ешкімнен аяған жоқ. Туған ауылына мешіт тұрғызып, елді имандылық жолға салды, өзі үш рет Меккеге қажылыққа барып келді. Ел-жұртының, Жаратқан иемнің алдында өз парызын адалдықпен атқарған мұндай азаматтың аты мәңгілік есте қалады.

Арықбай АҒЫБАЕВ,
заң ғылымының докторы, профессор,
Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері

ЗАҢ газеті

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

№164 (2750) 4 қараша 2015

...НБАЙ ЖЫРАУДЫҢ ЖАЛҒАСЫ – **ХАМЗА ҚАЖЫ**

...ар, бір ауданның милиция бөлімінің ...сіні тауып алып, сәлем айт, екеуміз ...екара әскерінде бірге болғанбыз, ...ндыға барып, біраз жұмыс істеп ...ір күні Майқұдыққа Хамза ағамды ...анысып, жай-жапсарымды, Вилтан ...емесін айтқан соң мені жылы қа... ...кейін туған бауырдай аралас-құра... ...к.

...і, сол үйдегі Марға жеңгем де асыл ...андығы әдебиетші, көп жыл ұстаз ...ршілігі мол, көпке үлгі болатын, ...ететін білімді жан еді. Бірге ара... ...ардың барлығы да Марға жеңгемді ...рметтейтін, оның абзалдығына бас ...ға жеңгем: «Міне, Хамза ағаңды ... болған соң ғұлама ақындардың, ...билердің сөзіне көңілін аударып, ...атын термешілікке бой алғыздым, ...ның домбырасын қолына берейін, ...ің кейін айта жүрерсіңдер», – деу...

... сонда әсем домбырасын қолға ...бірлетіп тартып, «Жеңгелеріңнің ...аған қажетті айтыс ақындарының ...нап беріп, Хамзеке, домбыраны ..., енді осы ұлы бабаларымыздың ...на жеткіз, сол ғұламалардың сауа... ... болмайсың дейтін. Осы сөз дәтке ...аз ақындардың жырларын жаттап, ...йтып жүрмін. Солардың ішінде ...ыны Сүйінбай бабамыз бен қырғыз ...ның айтысы. Ұлы жазушы, кемең... ...ыл Мұхтар Әуезов Сүйінбайды ...тың діңгегі» деп бекер айтпаған. ...ірісінде тірі жаннан жеңіліп көр... ...е қазақтың игі жақсыларын ерткен ...ыз еліне барып, атақты Қатаған ...ып қалады. Қалың топтың ішінде ...н Сүйінбайға ойламаған жерден

...қтат сөзіңді,
...зіңді
...п ойлайсың,
...да өзіңді.
...кездесті,
... тезімді
... іздеп жүруші ем,
...ай кезіңді, –

...ды бұйым құрлы көрмей асқақтап. ...ылдан Сүйінбай сасқалақтап, бір-

Көре алмассың шаңымды.
Көп ішінде қағынып,
Қатаған сөзден жаңылды.
Еліме неге келдің деп,
Далбасалап тарынды.
Тұра тұрғын, Қатаған,
Шығарармын жаныңды.
Мен қазақтың атынан
Бір қағайын дабылды, –

деп Сүйінбай бүкіл қазақтың бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып, айрандай ұйып отырған бірлігін жырлайды», – деп Сүйінбайдың қасиетті сөздерін айтқан сайын Хамза ағам жігерленіп, бойына күш-қайрат біткендей құлпырып кете берер еді.

Хамзакеңнің шабыты келгенде жырлайтын термесінің бірі Мақтымқұлының мына нақыл толғауы еді:

Биік таулар, бойшаңмын деп шіренбе,
Бір күн құлап, сен де типыл боларсың,
Терең теңіз, тәккаббарсып түнерме,
Суың кепсе, сен де бір шөл боларсың.
Таудағы аю, арыстан мен барыстан,
Піл мен бір күн тышқан, шыбын алысар.
Сең соғылса Нілдегі нән балықтар
Құлаққа ұрған есекке тең боларсың.
Қияметті болжап айтсам ұрпаққа,
Қарау біткен жығылмақшы таяққа,
Залым біткен тапталмақшы аяққа,
Ғарып біткен әділет шері боларсың.
Тұлпар мініп, сұлу құшқан әуре жан,
Не әкетпекші сонда мынау жалғаннан?
Қор болмақшы ар-иманнан құр қалған,
Ұятты жан, жарық нұрдай боларсың.
Үлгі қылса тыңдаған жұрт сөзіңді,
Менменсімей, төмен ұста өзіңді.
Наданға ерсең, қараңғы көр боларсың,
Ғалымға ерсең күндей ашар көзіңді.
Лұқмандай тапсаң derттің дауасын,
Рүстемдей жыртсаң жаудың жағасын,
Ескендірдей алсаң дүние қаласын,
Сонда да бір жермен-жексен боларсың.
Мақтымқұлы, өлшеп сөйле бойыңа,
Асыңды бер қарай-қарай жайыңа.
Дана тапсаң, басыңды қи жолына,
Сонда өзің де кәміл адам боларсың.

«Осы ғұлама адамның ой-өрісінің түпкі мәні де астамшылықтан аулақ болып, адамдар арасындағы бірлікті, татулықты, өзара құрметтеушілікті, өтпелі өмірдегі адами қасиеттерді сақтап, құрметтеуге арналған ғой. Осыған орай, біздің бабаларымыз да «Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел

басқыншыларымен, бай-болыстарға ұнамады. Сондықтан да, Иманжүсіпті «ұры, бандит, басбұзар» деген жалған айыппен бірнеше рет абақтыға қамайды. Соңғы рет 1929-1930 жылдарда орын алған Мойынқұмдағы шаруалар көтерілісіне қатысты деген айыппен 1931 жылы 2 наурызда ату жазасына үкім етілді. Азаттық үшін арпалысқан абзал азамат 68 жасында өмірмен қоштасады. Иманжүсіп қазақтың ары мен ұяты, арманы мен аңсары, бары мен нары еді ғой» дейтін. Хамзекең Иманжүсіптің:

«Күйгенжарды ауылым жанай қонған,
Әкем Құтпан кезінде қандай болған.
Қазы-қарта жемейтін қайран басым,
Түрменің қара наны балдай болған.
Ішім жалын, дариға-ай, құр денем сау,
Маған десең көз жасым жаңбыр боп жау.
Бүркіт алып басыңа бір шығар ем,
Көзіме бір көрінші Ерейментау!
Бұл жалғанға мен қалай тұрақтайын,
Желкілдеп көлге біткен құрақтайын.
Аузы түкті кәпірдің талайларын,
Бақыртып бауыздаушы ем лақтайын.
Кісендеулі қол-аяқ кетті тыным,
Тар қапаста өксумен өтті күнім.
Торға түскен торғайдай тыпыршиды,
Жаңғыртқан Сарыарқаны қайран үнім.
Қыран едім, қор болдым торға түсіп,
Аспаныңа шығар ма ем бір күн ұшып.
Бар қатыны қыпшақтың ұл тапса да,
Тумайды енді қайтып Иманжүсіп», –

деген әнін соза аяқтап, көзінен ыстық жас шығып кеткенін өзі де байқамаушы еді.

Хамза қажы ұлылардың ғұлама сөздеріне ерекше мән беретін. Төле, Қазыбек, Әйтеке билердің ғибраттарын жатқа айтатын. Ол кісіге, әсіресе, Мөңке бидің:

Кер заманның кезінде –
Көлдің суы бітіп, табаны қалар,
Аттың жүйрігі кетіп, шабаны қалар,
Жақсының атағы кетіп, азабы қалар,
Әулиенің аруағы кетіп, мазары қалар,
Адамның жақсысы кетіп, жаманы қалар,
Сөздің маңызы кетіп, самалы қалар,
Сөйтіп, ақылы жоқ санасыздың заманы
болар, –

деп келетін жорамалы қатты ұнаушы еді. Ол домбыраға үн беріп, жорамалды жырлағанда тыңдап отырғандарға терең ой салатын, болашаққа зор бағдар беретін.